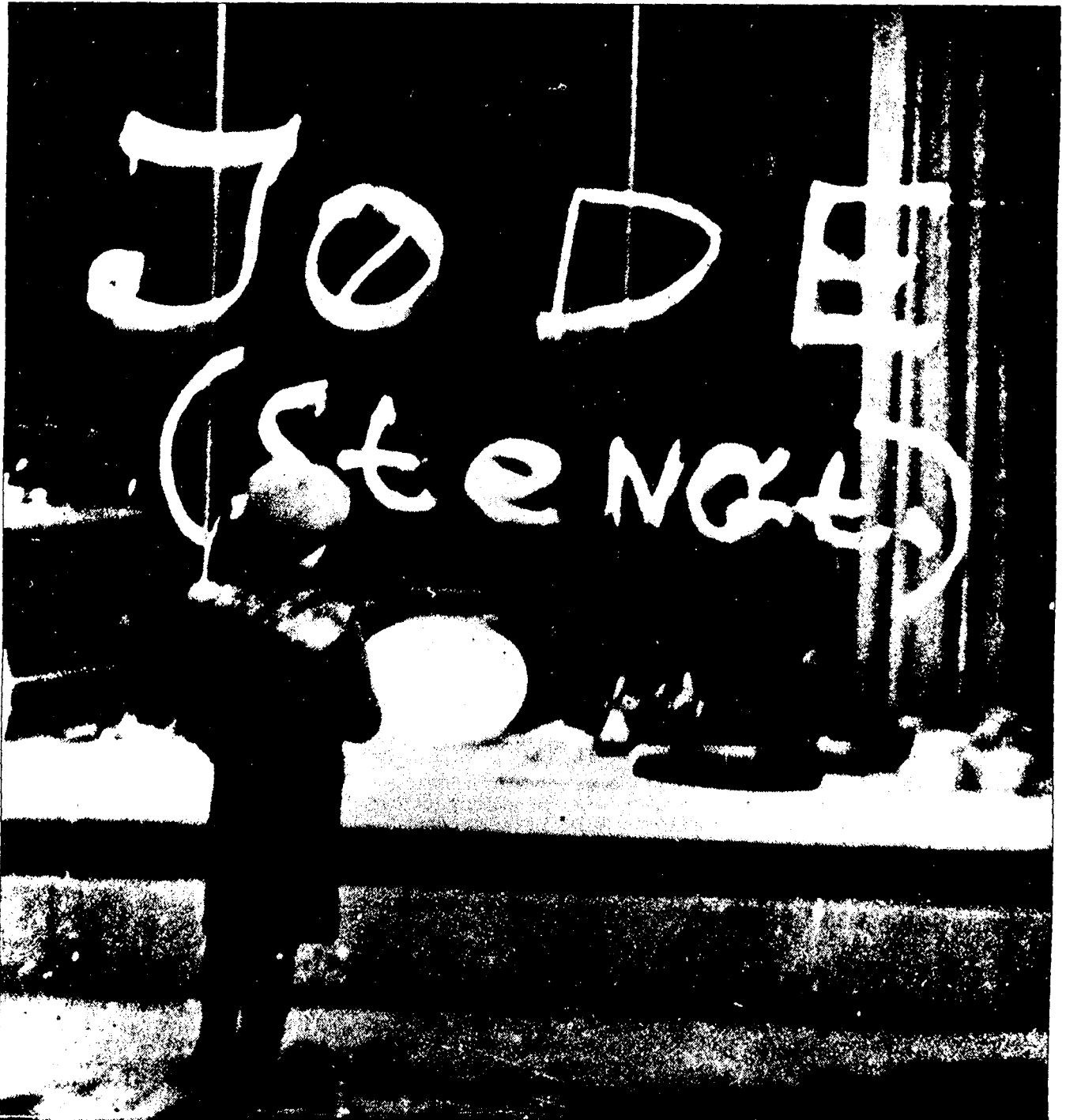

Erstatning til jødene

Journalistikk og historie

SELVGODHET: Er det mulig å hevde at jødene i Norge ikke ble dårligere behandlet enn andre nordmenn etter frigjøringen - uten å bli stemplet som suspekt? (ARKIV)

Den mottagelse Skarpnes-utvalget har fått etter at mindretallet i utvalget startet forhåndsprosedyren for sitt standpunkt, gir grunnlag for mange refleksjoner. Etter en periode med mange og berettigede advarsler mot den norske selvgotheten ser det nå ut til at opinionen er i ferd med å ta sitt monn igjen ved å gå til en annen ytterlighet. Det unisone støttekoret til mindretallet – representantene for det mosaiske trossamfunn – fortøner seg som en øvelse i nasjonal selvpisking.

Er det etter dette mulig å få ørens lyd for den oppfatning at jødene i Norge ikke ble dårligere behandlet enn andre nordmenn etter frigjøringsen i 1945? Og enda mer prekert, er det mulig å hevde dette uten å bli stemplet som suspekt? Tønen i rekken av avis-, fjernsyns- og politikommentarer tyder på at det skal bli vanskelig. Det er likevel et forsøk verdt.

Undertegnede har i ganske mange år beskjefliget seg med norske holdninger til «fremmede» generelt, og speselt til de norske jødene under okkupasjonen. Allerede i 1982 publiserte jeg to artikler som beskrev i detalj de tyske okkupantenes og Quisling-regimets aksjoner mot jødene i Norge under okkupasjonen (Dagbladet 16. og 18. oktober 1982). Dette var fire år før Oscar Mendelsohns store og grunnleggende verk fra 1986 om samme emne. I 1990 publiserte jeg en mer generell undersøkelse om fremveksten av den norske fremmedlovgivningen (Historisk Tidsskrift nr. 1, 1990), og fire år senere ytterligere en analyse av eksil-Norges holdning til jødene under okkupasjonen (Historisk Tidsskrift nr. 3, 1994). La dette være mitt alibi.

I forbindelse med den siste artikkelen hadde jeg en lærerik opplevelse. En student fra Journalisthøgskolen tok kontakt. Det fremgikk at han ønsket min bistand til et skriveprosjekt som skulle påvise antisemittiske holdninger hos Nygaardsvold-regjeringen. Dette lå meg meget fjernt, og han forklarte da litt snurt at på Journalisthøgskolen lærte de at stoff måtte *vinkles* slik at det ble lagt merke til.

Så skjer det at en annen journalist snubler over Kai Feinbergs skildring av sin hjemkomst til Norge, som en av de få overlevende fra Auschwitz.

Da Feinberg kom til sitt hjem i Kirkeveien 123, bodde det andre mennesker der. Dette gjør et så sterkt inntrykk på journalisten fra Dagens Næringsliv at han bestemmer seg for å finne ut mer om hva som skjedde med jødene i Norge etter frigjøringsen. Det han ikke fant grunn til å nevne, er det faktum at Feinberg selvsagt fikk sin leilighet tilbake. Journalisten hadde funnet sin vinkling.

Etter noen små spadestik i den dokumentasjon som foreligger, kunne så journalisten lage en reportasje i Dagens Næringsliv som mer enn antydte at jødene i Norge ble ranet *to ganger* – først av de tyske okkupanter og Quisling-regimet, deretter av norske myndigheter under Einar Gerhardsen. Reportasjen fikk stor oppmerksomhet og mange lovord. Den ga gjenlyd i utlandet. Husker jeg ikke feil, fikk den til og med en pris for fremragende undersøkende journalistikk. Dermed rullet snøballen. Aviser og fjernsyn hengte seg på: Dette var godt stoff. Personer fremsto offentlig og fortalte at de ingen erstatning hadde fått. Da det viste seg at dette ikke stemte helt – det er jo 50 år siden – men at de i løpet av 1946–1949 hadde fått utbetalt kanskje både 10 000 og 20 000 kroner i kontant erstatning, måtte journalistene gjøre en ny vri. Det het nå gjerne at ofrene for nazistenes jødeforfølgelser var blitt avspist med «noen tusenlapper», enten det nå var fra Tilbakeføringskontoret, fra Krigsskadetrygden eller fra Justisdepartementets oppgjørsavdeling de hadde fått det, og helt uavhengig av om vedkommende i tillegg hadde fått leilighet og andre konkrete eiendeler tilbake.

Dette fikk meg til å tenke på min far som var telefonmontør med en *årsinntekt* den gangen på mellom 2000 og 3000 kroner – altså en fjerdepart av det minste av de nevnte beløpene. Med dette kunne han forsørge en familie på fem, og etterhvert seks, personer. En ikke uvanlig situasjon for norske familier på slutten av 1940-tallet, vil jeg tro. Et slikt historisk perspektiv er imidlertid uten interesse for journalister med sans for det oppsiktsvekkende.

Saken får etterhvert slike dimensjoner at regjeringen beslutter å set-

te ned et utvalg som skal finne ut hva som egentlig skjedde med de norske jødene formuer etter frigjøringsen. Så skjer det utrolige at utvalgets flertall, som grundig og samvittighetsfullt prøver å tallfeste tap og tilbakeføring – som de er blitt bedt om å gjøre – nærmest blir frakjent enhver ære og anstendighet fordi de ikke finner det som massemediene nå forlengst har bestemt at de skal finne – nemlig ran nummer to av de norske jødene. Glemte er det at Norge opprettet et eget organ for å bringe verdier tilbake til rette eier. Det er nok likevel riktig, og det hører med til bildet, at myndighetene like etter krigen inntok en nokså nøktern holdning til de erstatninger som skulle utbetales. At man i tillegg skulle forsøke – ja, at det i det hele tatt skulle være mulig – å kompensere materielt for den ufattelige sorg og lidelse som Hitler og Quisling hadde påført jødene, var antagelig en fremmed tanke da.

Dette kan i dag synes hjerteløst, og kanskje var det det. Men samtidig er det tydelig at hovedsaken nå ikke lenger dreier seg om å finne frem til et mest mulig korrekt bilde av hva som skjedde med de norske jødene formuer 1945–1950. Saken er blitt tilført åpenbare politiske, og først og fremst *utenrikspolitiske*, overtoner og undertoner. Det dreier seg om å overføre noe av Adolf Hitlers og Vidkun Quislings ansvar for ugjerningene mot jødene på de legitime norske statsmyndigheter. Det dreier seg således ikke bare om å holde fast historien om nazistenes massemyrderier, noe vi må. Det dreier seg vel så mye om å holde ved like bildet av jødene som historiens permanente offer. Det vil antagelig etter mediestormen bli svært vanskelig for norske myndigheter å gjøre noe annet enn det Skarpnes-utvalgets mindretall antyder, nemlig å betale – på en eller annen måte, til et eller annet formål – noen hundre millioner kroner. Og det er klart at Norge anno 1997 har råd til både dette og mer til.

Journalistene har i mellomtiden hatt sin store tid. Den historiske forskningen, som arbeider på lengre sikt og med større alvor, vil vel etterhvert korrigere bildet. Det er fristen de å sitere Voltaire: Fornuftens stemme er svak, men i lengden gjennomtrengende.